

ПРАВИЛА

О ЧЕТНИЧКОЈ ВОЈНИ.

Протолмачіо изъ польскога са нѣкимъ промѣ-
нама, изметцима и додатцима

МАТІЯ БАНЪ.

У БЕОГРАДУ

У КНЪИГОПЕЧАТНЪИ КНЕЖЕВИНЕ СРБСКЕ

1848.

НАБЕДЕН
ИИНОЯ ИИРИИТЭР

С-П 27

3 2223/04

Моѐму Брату

Б У Р Б У,

Храбро борившему се за славянску народностъ и
слободу на браницима Беча и Прага, а сада
борећему се у Банату,

знакъ

братинске любви.

ПРЕДГОВОРЪ.

Као што у оборанителној системи чете допуњавају велику войску, тако и ова *правила о войни четничкој* допуњавају мое *основе ратне*, или *правила главно о великој войни*. Я самъ овай свезакъ изъ польскога на наше нарѣчје превео, нешто изоставаюћи, нешто промѣнююћи, а нешто додаюћи, прамѡ околностима и предѣлима за коѡ е писанъ.

Ове две књижнице само су замѣтакъ тактичне теоріѡ коде насъ. Почемъ у садашњимъ обстоятельствама ниѡ было могуће веће дѣло предузети, нека се и овимъ малимъ подаркомъ мой народъ задоволи; а нећутимъ, (то ћу и у предговору ове свезке на ново препоручити) нека се и други србски синови пожури да овој великој оскудици нашој доскоче.

Али све ће скоро узалудъ бити, докле годъ ми неузимамо едногъ военогъ народногъ училишта. Гдѣ е войска ту мора бити и училишта за ню, иначе войска ће више по имену него у дѣлу постојати. Када чиновници, адвокати, трговци, занатлиѡ, па и сами селяци имаю за себе училишта, како да безъ истога буду војници, одъ кои зависи безбѣдность, одржанъ и будућность домовине? . . . Дакле добро писане воене књиге и едно добро устроено училиште, па ће тада војнство бити достойно тога имена, и способно да својој цѣли у свакој прилици одговори.

1.

О ВОЙНИ ЧЕТНИЧКОЈ.

Свакій народъ, само ако има срдца да се брани, може водити четничку войну у своіой земљи, была ова брдовита или равна. У предѣлима брдовитимъ и у овима гдѣ има шума, блата, яруга и овима подобны, та война одправля се пѣшице; а у предѣлима равнима и голимъ на коню. Али у првореченимъ иста е безъ сумнѣ много лакша и пробитачнія. Самомъ четничкомъ войномъ може бити унишћена войска непријатељска, ако ова обузме просторъ већій него што подноси иѣно число. Али редакъ будући тай случай, чете ће бити понавѣшне користне нападаюћи, у договору са уредномъ войскомъ, непријателю на леђа или на бокове. Оне могу одважнѣ радити када су близу каквога одсѣлка народне войске, а најболѣ када су у околнии више народны градова, ерѣ подѣ иѣиномъ заштитомъ могу се одмарати одѣ ускорѣлы маршова и муницию обнавляти. — Чете или су чисти одсѣци редовне войске, или су нарочито састављѣне, а тада се зову неуредне. О овима послѣднимъ овдѣ ће бити говоръ.

2.

О УСТРОБНОЮ ЧЕТА.

Начелникъ военый, у свакому окружию постављѣный, бира и именуе Воѣе чета; а по избраню исты, съ иѣима у договору означава еднога поручника и два подпоручника за сваку чету. Десетни-

тнике пакъ бираю сами Вође између просты четника. — На свако 50,000 душа диже се по една чета, у којој валя да е најманѣ одъ сто до сто и двадесетъ людѣй, и колико е десетиня исты толико надъ њима десетника. Окромъ тога при свакој пѣшачкој чети быти ће одъ 10 до 12 конѣика, а узъ свакога конѣика одъ 16 до 20 пѣшака тако речены на коню, ерѣ они се служе конѣима само да пређу съ еднога мѣста на друго, а увѣкъ се съ нога бѣю. Свака чета стои подъ своимъ означительнимъ числомъ, коимъ се единствено и одликуе одъ други. Такође и сваки четникъ има свое лично, поредачно число, а надъ тимъ и свое войничко име, кое онъ мора знати, и коимъ стои означенъ у списку. Четникъ има быти трезвенъ, отресанъ и смѣль. Кои пѣшице служи валя да зна добро ходити и гаѣати; а кои служи на коню да зна вѣшто яхати и да е неуморимъ. Треба најстрожије пазити када се бираю четници; нема се настояти да ѣй што выше буде, него да буду што болѣи, како до вредны людѣй небы было изрода. — Сасвимъ е природно да јоштѣ већма валя пазити при избору офицера. Ови мораю быти познати у свой околицѣ као поштени и храбри люди. Мотриће се навластитѣ да се не употребе они офицери кои быше удалѣни одъ службе сбогъ невалялога владаня; ерѣ права бодрость оснива се увѣкъ на моралности. У осталому, немо-раю то быти стари војници; у Шпани предводили су чете млинари, лѣкари, попови и овима подобни; али то су были люди смѣли, благоразумни и дѣлательни.

3.

О НОШИВУ.

Најболѣ е да четници носе свое мѣстно одѣло. Међутимъ рећићу да су широке гаѣе најзгодније и

за ходанѣ и за яханѣ; а у опанцима да се найболѣ иде по брдовитимѣ предѣлима. Пасѣ такође и листови одѣ коже, окромѣ што служе да се за нѣи задене оружїе и сваковѣнта, есу и подоста добра заштита прсима и трбуху буди одѣ танета, буди одѣ зиме. Само е врло несгоданѣ фесѣ, ерѣ ни одѣ сунца ни одѣ найлакшега удара саблѣ не заштићава главу: зато было бы болѣ замѣнити га онаквомѣ кожномѣ, вунастомѣ напомѣ какву носе Черкези или Бугари. — Ђдинїи знакѣ коимѣ ће се одликовати четници одѣ други селяна бити ће една кокарда на капи прибудена; а за то, да при каквой нужди, скинувши тай знакѣ, и оружїе побацавши, непријатељ небы имао по чему да ѣй позна. — Порадѣ веће лакости четници не треба да носе на леђама войничку торбу, него ће само имати едну торбицу на подобѣ ловачке, и у нѣой едну кошулю и неколико тврдога хлѣба. У той торбици одѣлиће се такође мѣсто за едно два кремена и за фишеке. — Стари войници да бы лакше ходили обичаваю поквасити ноге ракіомѣ и сапуномѣ (мидломѣ) помазати, пакѣ увити крпама; али е болѣ, ноде помазавши лоіомѣ, крпама ѣй умотати, пакѣ када се на станниште дође, а ноге забрекну, положити на поплате траву коприву; ова за четвртѣ или за полѣ сата ванѣ извуче савѣ уморѣ.

4.

О ОРУЖІЮ.

Што се оружїа тиче, найболѣ е за пѣшака една пушка велика, две мале и великїи ножѣ, а јоштѣ болѣ сабля. Пѣшаци мораю увѣкѣ имати са собомѣ и десетѣ или петнаестѣ сѣкира. — За конянике главно е оружїе коплѣ, гдѣ знаду нѣимѣ ру-

ковати: многи свѣтую и краткій карабинъ; али на то нису люди свудъ навикнути; а у тому случаю коняници имаће две мале пушке за пасомъ а две на коню, привезане къ седлу, као у черкеза, и добу саблю. Седло турско најболѣ ѣ, и гдѣ в у обичаю да се никако европейскимъ не замѣни. — За пѣхоту коняничку не треба седла; но само една бѣлна выше пута превита, а съ ѣдне и съ друге стране коня направе се узенгив одъ ужета (конопца). Пѣшаци када су на коню држе пушке о рамену обѣшене, а како стану на землю, притрче къ њима люди за то одређени, те свакій прихвати шесть коня, па се съ њима склони или у какавъ продоло, или иза кућа, или баръ за какавъ бусъ.

5.

О ПОРЕДКУ.

Гдѣ нема поредка и строгости ту нема ни войске; такавъ поредакъ треба да у четама влада какавъ и у войски уредной; иначе оне неће моћи да дѣлаю противъ непријателя, и бити ће рана своіой собственой домовини. Свако и најманѣ насиліе прама народу мора бити најстрожіе казнино; а смрът заслужитѣ ко годъ сагрѣши противъ послушности. Четнички Вође одговараю за све преступке свои чета; они дописую са военимъ начелникомъ окружія, и стое подѣ ѡговомъ заповѣсти. Начелникъ са свое стране настояће около свеобщтега поредка, и казниће сва злоупотреблѣня коя бы се увући могла. — Када се скупиле више чета да пођу на одну експедицію кою самъ начелникъ предводити не може, тада овај означиле еднога између четнички Вођа да експедиціомъ управля. Плънѣ дѣла се међу своимъ четомъ; али за оне кои се болѣ

покажу треба пре деобе, метнути на страну едну часть плѣна па ѿмъ га дати, окромъ обичнога дѣла кои ће свакому припасти. Тимъ ће се саревни-востъ подхранивати. Обичай да свакъ узме што заплаћни и неправеданъ е и шкодљивъ е. Неправеданъ, еръ се често нађе вреднии плячкаша него ли войника, те они выше добию него ови; а шкодљивъ е еръ свакій четникъ тада пази да првый потрчи у плячку, и што е најболъ узме; те тако већий дѣлъ остави полъ битке када ова јоштъ нѣ сасвимъ ни свршена; а колико се опасности одатудъ рађа, то свакъ увидити може. Али у плѣну не рачуна се оружје ни муниција; то се сматра као властитостъ народа. Чета пакъ коя заплачка оружја и муниције, ако тога нема, мора бити по праву прва нѣмъ снабдѣвена; а што остане, то ће се, по разположеню окружнога начелника, дати најближой чети, коя найвише тога узтребуе. — Чете немаю ништа саме узимати; храну ће ѿмъ доносити саме общине у којима се налазе. Све што одъ овы при-ме, зато ће се Вође чета писмено задужити, а те задужице урачуниће се после у общинскій порезъ. Добро е да Вође имаю кодъ себе таковы задужица печатаны.

6.

О ДОПИСИВАНЮ.

Уређуюћи чете у земљи, треба одма уредити и поште, како бы све нуждне вѣсти брзо и слободно обилазиле. По селама и варошима стоаће увѣкъ справанъ еданъ писмоноша, еръ та служба мора се одправляти и обданъ и обноћъ, у свако доба, а то или на коню, или пѣшице, како е гдѣ згоднѣ. — Дописиванъ неима бити обширно; а да бы се мо-

гло лакше сакрити треба дописивати на узкимъ листићима танкога папира, кои се у - се савію, и на споляшнѣму краю обичнимъ лѣпкомъ а не воскомъ залієше. Такавъ смотакъ, када є добро савить нів дужій одъ палачкога прста а мало є деблій одъ главе єдне иглице. Важни дописи, особито они кои се тичу будући покрета народне войске мораю быти ключемъ писани. Тай ключъ само ће се налазити кодъ начелника. Другій ключъ служитѣ за дописаваня важна између нѣга и четнички. Вођа; али тай треба да се често мѣня. Найболъ є, када се то може, недописивати никако; него устмено, преко людій сасвимъ поузданы, шилати важне наредбе.

7.

О ДЪЛЯНЮ ЧЕТА.

Савъ успѣхъ, сва користь овога рата стои у сталности дугой, непокретной; єръ колико га више продужава єданъ якъ народъ толико га вѣштїє од- правля, и сила нѣгове войске подкреплява се; а напротивъ што дуже войска непрїательска борави у истому то више она слаби и поремећава се. Истина, да є овай рать и самимъ мѣстанима (мѣстнимъ жителяма) много шкодливъ, али веће шкоде до робства нів на свѣту.

Уредна войска у првый махъ има предность надъ четама; и зато ове ће се узтезати изъ почетна одъ нападана, само задоволяваюћи се поремећаванїемъ стража о трагу непрїателя, хватанїемъ писмоноша, войвода и поручника усамлѣны, и повдины войника убїанїемъ. То примора непрїателя поставити многобройне посаде на сва мѣста кудъ треба да му є саобраштай отворенъ, пратити све

товарине и пиемоноше, разациляти покретне чете на све стране; а одъ тога часа, окромъ што в нѣгова войска ослаблѣна, есть и полѣ мѣстнимъ четама отворено да дѣлаю. Ако пакъ исте не бы быле юштѣ доста яке да на нѣи навалюю, моѣи ѣбаремъ свака плашити га, убіяти му страже и послабіе четице. Ти мали губитки много се неопажая, али поновлѣни свакій данѣ и на многима мѣстама могу наипосле уништити и войску наисилню.

Како буде свршено устроєнѣ чета, и люди се охрабре непрестанимъ убіянѣмъ поєдины непріятеля, войска овы може се у посведневно неспокойство па и до самога уништєня довести слѣдеѣнимъ начинима: поремеѣваюѣи свакій одѣ нѣ установлѣный поредакъ; кварєѣи іой радіонице (фабрике) оружія и праха или двугій воєны опрема; хватаяѣи касе; хватаяѣи или уништаваюѣи хальине, муницицію и оружіє; отєгоѣваюѣи іой или сасвимъ прєсѣцаюѣи довозе одѣ трага; нападаюѣи на нѣне батєріє и мала одѣленя; палеѣи градиво пріуготовлѣно за мостове или обсаде; кварєѣи іой друмове, лаѣе, мостове, и остала за преважанѣ служєѣа; ослобоѣваюѣи своє зароблѣнике изѣ нѣны рука; плашеѣи іой посаде, и покретне чете гонєѣи. У свимъ тимъ предузеѣама четници мораю увѣкъ добро знати на коє му су мѣсту, и какво є расположенѣ тога мѣста, и све нѣгове путове и стазице; мораю добро быти извѣшѣени о непріятелю, гдѣ се када налази, о сили нѣговой, и о средствама осмотрености коима се служи, пакъ по свєму тому управляти се. Мѣстани мораю напредѣ шиляти извѣстия Воѣи о осѣцима войске непріятельской, о имени нѣни полкова и войвода, о числу нѣному, о путу коимъ иде, и о нѣному духу и намѣреню. За тимъ имаю пазити да войски непріятельской не бы одкрили покрете и силу своє народне войске; имаю

одговарати на сва питања непријатеља да не незнаю ништа; а гдѣ се то небы могло, одговараће имъ лукаво, а о сили, мѣсту, намѣри и времену войске своє сасвимъ їмъ лагати. Людима посланимъ одъ народа ради поредка, Вођама и Изасланицима (еми-серима) олакшаваће пролазакъ, а при потреби и сакриће їй. — Люди одважни и окретни нека се жер-твую служити непријатеља као уходе; нѣма ће най-лакше поћи за рукомъ преварити їй, на засѣде на-сукати, а своє о свему што їмъ є за знанѣ извѣща-вати. Да бы се пакъ народна войска предухранила одъ людїй кои бы тако исто радили непријателѣмъ на користь, нека свакога добро непознатого уходу кои їой дође штогодъ називати заустави кодъ себе, и запрети му да ће га убити ако не буде казао чи-сту истину, пакъ нека га непременно и убиє када на-ђе да є слагао.

У обште немой нападати на одсѣкъ непријатель-скїй ако твоя чета нїє два пута яча. Быо онъ на путу, быо на станишту, валя ти пазити да га напад-нешь са оне стране коя є за нападъ найзгоднїя. Окожности при тому тако су различите и промѣнли-ве да нїє могуће прописати сталны правила; ту са-мо генїумъ и способность Вође управля. Али увѣкъ и свудъ треба ти се придржавати овога обштега правила да за нападанѣ употребишь само две тре-ћине одъ читаве чете, а єдну трећину да оставишь у резерви, коїомъ бы или конечно надбіо непријате-ля, или обезбѣдіо себи одступанѣ у случаю када бы изненада нѣму дошла каква помоћъ, или на концу коїомъ бы надвладао противлѣнїѣ мѣстны жителя. — Увѣкъ пре бытке Вођа опредѣли мѣсто гдѣ ће се одступити, и то мора быти познато свакому войни-ку. — Са толико страна можешъ ударити на не-пријатеља колико си пута ячїй одъ нѣга; иначе, само ћешъ мало людїй послати на разне стране само да

бы га лакше преварио о точки на кою управо на-
мѣравашъ ударити. Побивши га, употреби нѣко-
кико коньика на хватанѣ и стрѣлянѣ поедини вой-
ника кои бѣже. — У koliko се може, гледай да
навалишъ на непріятеля съ трага, ерѣ окромъ што
е то много користо, тимъ е и лакше преварити га,
будући да свака войска обычно болѣ се чува съ
преда и са стране него ли съ трага. — Ако одсѣкъ
путуе, добро е на нѣга нападеи када дође близу
станишта (питаціе), тада бо е уморанъ, или када го-
тови ело. Ако одсѣкъ стануе, и ноћу пазљи-
во стои подѣ оружіемъ, добро е на нѣга навалити у
ютрѣ рано, када сбогъ ноћнога страженя люди умор-
ни легну спавати; а напротитъ болѣ га е нападати
обноћъ, ако се добро не чува; но ако увѣкъ стои
позорљивъ треба чекати зло време, маглу, кишу,
олую, или снѣгъ.

Ако е одсѣкъ непріятељскій знатанъ не валя
га гонити; ерѣ многочислено людство неће се пре-
дати, а четници немаю се упустити у рѣшителный
бой у кое му бы каквомъ несрећомъ могли быти
уништени. У овакому случаю треба дасе напредъ по-
каже неколико четника на кое ће непріятељ посла-
ти потеру; они ће одступати све до мѣста гдѣ ће
сва чета стояти у засѣди; ова ће тада на потѣру
снажно ударити; ерѣ *ненадно нападанѣ и засѣда* есу
едини начини коимъ се чете имаю бити. — При на-
мѣштаноу засѣда треба се управляти по непріятељ-
скимъ патролама. Треба потрчати изъ засѣда у
найвећой хитности са свою страна како трубе, кое ће
узъ Воћу стояти, знакъ даду. Окромъ главнога од-
дѣла чете, бити ће ий и неколико малы на около,
да већма заплаше непріятеля. Увѣкъ пакъ треба
да чета обезбѣди себи одступъ одъ засѣде у слу-
чаю ако бы непріятељ изаслао на еданпутъ едно-
яко оддѣленѣ да помогне првому, или ако е оно

сво потучено да га освети, а ако бы то изаслато оддѣленъ толяко яко было да га чета не бы могла дочекати. — Ако се не може засѣсти у бусію треба пратити безъ престанка непріятельскій одсѣкъ, убіяти му патруле и свакога кои бы се усамію. Увѣкъ се нешто тоже убити, а то є главна циль оваке войне.

Ніє истина да само далеко одъ посада и покретны колона валя нападати на непріятеля. Найсгодніи є тому часъ када транспортъ пролази поредъ планина: тада наваливши много паньова на путь, и истима запречивши га спреда и страга, удари се на транспортъ са стране. Обште є при тому правило нападсти великомъ викомъ и одзиваюћимъ се са многи страна трубляма, или свиркама, те убити найпре офицїре и конѣ кодъ првы кола, како бы станувши ова, станула и сва стражня; а быти ће напредъ одређени люди кои ће то урадити, докле ће се међутимъ други бити са пратњомъ. Гдѣ се не може заробити отетый транспортъ сбогъ ближине други одсѣка непріятельски, треба га уништити; а гдѣ се не бы могло ни конѣ одвести, треба ій поубіяти. Є ли могуће транспортъ срећно заробити, не валя га склонити на населѣна мѣста, єрѣ ће то непріятели лако дознати, те ће се на мѣстанима осветити; но треба га склонити на мѣста необитавана, гдѣ се подѣли на више дѣла, а свакій дѣлъ о себи закопа; што се пакъ небы могло закопати, то се уништи. — Ако є пратня транспорта непріятельскогъ тако яка као и нападаюћа чета, найбільи є за нападанѣ часъ када една половина транспорта уђе у кланацъ; єрѣ тада, нападаюћи транспортъ о трагу, само са половиномъ пратнѣ имаће се посла. Како се надвлада та, и съ нѣомъ една половина транспорта, не валя губити времена, но оставивши неколико людїй ту на стражи, валя поћи за ономъ првомъ половиномъ, коя ће быти измакла, и кою є

вѣшь лако надвладати. — Безъ топова неможе се нападсти на формалный Вагенбургъ, окромъ када бы га мало людій пратило. Али ако пратня буде многобройна треба употребити више чета, не пакъ све на єдному мѣсту, него поставляюћи ий на више мѣста уздужь пута коимъ ће транспортъ проћи. Кваренѣмъ пакъ на многимъ точкама мостова закасниће се вожня истога; а при тому, мораюћи пратня често оддваяти малы четица да бы се одъ непрестанога нападаня бранила, страдаѣмъ исты сасвимъ ће се умалити, тако да ће одъ дальи чета быти коначно уништена. — У случаю када бы неприятели имали провести воєне зароблѣнике, треба употребити неколико чета оддѣлены межу собомъ, како бы могле и обданъ и обноћъ, и у путу и на поћиштама све єднако нападати на пратню; єдномъ рѣчи, штогодъ е у людской могућности четници мораю употребити да бы зароблѣнике ослободили; єрь тимъ не само што чине єдну братску услугу, но и уможаваю свое силе.

Друмови се кваре прекопаваюћи ии, дубуко засѣцаюћи ий попереко, и межући предъ улазакъ на мостове узки дасака, понабієни гвозденимъ шильцима а пѣскомъ прекривены, да бы се коньи ранили. На ту сврху може се єднако и по друмовима широкимъ 10 стопа, онде гдѣ се исти немогу обыћи, просути поломлѣнога и пѣскомъ покривенога стекла. — Мостъ квари се подсѣцаюћи му тако паньове како бы се на єданпутъ срушио подъ првымъ ударомъ топа; или такође подсѣцаюћи му паньове при самому врху како бы даске попададе чимъ неприятель на ньи ступи. Она се страна моста поквари подъ коіомъ е рѣка дубля; а ако е рѣка свудъ плитка нѣно корито на оной страни гдѣ се е мостъ покварио понабія се заощтренимъ колцыма, како бы людій и коньи на ньи падаюћи натакли се. Ако се

тому невидя никаква знака треба да не далеко одъ моста тако покваренога увѣкъ стои, подъ видомъ пастира или другачіе, еданъ селякъ, и да о тому извѣшћава народне одсѣке, кои бы тудѣ ишли. Онъ како опази да иде неприятель удалиће се да небы быо смотренъ. Иначе мостови и друмови близу обитаваны мѣста нигдѣ се не руше да неби освета постигла ондашнѣ жителѣ.

Подводне стазице преко рѣка, кудъ се ове могу прегазити, ако су дубоке, праве се іоштѣ дублѣ подижући съ долъне стране еданъ насипъ, кои да воду задржи и подигне ю повыше оны стазица; напротивъ оне кое су плитче понабіяю се заостренімъ колцима или наспу се великимъ стѣнама; кое су пѣсковите затворе се решетками; а кое тврде носпу се изломѣнимъ стакломъ. Кварећи праве стазице треба фалишны направити, колама назначуюћи їмъ трагъ по обали, и на ону страну рѣке наведећи їй гдѣ е она найдубля. — Лађе се кваре провртивши їмъ дно, или преднѣ стране при самой води. Те руше забуше се чеповима и тако замажу смоломъ како їй нико не бы мого опазити, ни вода провалити докъ лађа стои празна на мѣсту; но када лађа людій пуна почне воду сѣћи како бы чепови лако изъ рупа излетили, те лађа потонула. — Кваренѣ друмова и пролаза о трагу войске неприятельске отегоћава іой довозе и ходъ нѣны покретвы чета; а кадъ се тако єдному побѣђеному одсѣку покваре друмови отрагу, то може произвести нѣгово коначно упропашћенѣ.

Война са коньима неприятельскимъ знатанъ є дѣль народне войне. Зато є добро обноћъ плашити їй, нападати їй када су на наши, и ако їй не могуће заплѣяити а оно поубіяти їй, конюшнице у коима є много коня палити; а такође палити зобъ и

пластове сѣна у храништама. На ту сврху употре-
бљаваю се слѣдеће запалке. Узме се еданъ фи-
тиль (стѣиъ) петъ палаца дугачакъ а обложенъ фос-
форомъ, и затвори се ерметично у врло танку цѣв-
ку одъ сагорѣле гнѣиле. Та цѣвка привеже се узъ
еданъ крстъ, те обноћъ приближивши се крадомъ
на сто корака одъ сѣна, избаци се крстъ съ цѣв-
комъ къ земљи окренутимъ изъ еднога лука безъ
хуке и видимога огня; само како онъ упадне у сѣ-
но, цѣвка се сломіе, а фитиль на воздуку одма за-
пали се, те ватра букне.

У Шпаніи по свима крчмама мазали су разто-
плѣнимъ сичаномъ корита изъ кои еду конѣи, лѣ-
вали су сичанъ добро размућенъ на оставлѣный
овасъ, а такођеръ и у бунаре, баре, локве и гдѣ годъ
бы се конѣи напоити могли. Тай начинъ униште-
ня протезао се и на лоде. По кућама оставлѣнимъ
лѣвали су у вино, ракію и пиво отровны ствари а
особито опиума и чемера. То е грозно, истина; али
и робство е грозно, па и свакій е ратъ грозанъ и
и уништителянъ; непријателя уништити свимъ могу-
ћимъ начинима, то е циљъ нѣгова.

8.

ОБШТА ПРАВИЛА.

Вођа мора познавати свакога четника, нѣгове
склоности и ђудъ му, а самъ му дѣломъ показива-
ти одважностъ и оданостъ. Нѣму се валя старати
да се четници сасвимъ поуздаю у способность нѣ-
гову; безъ тога они неће ни покрай найбільи раз-
положеня никада уредно одступати; и сбогъ тога
су понайвише добри одступи трудни, а по тому
редки. То намъ доказуе да Вођа мора бити човѣкъ
сасвимъ одличанъ, кои, обдаренъ потребитимъ ка-
квоћама одъ природе, стараће се да ѿ развіе, и да

те усаврши, ерѣ е онѣ у малому кругу оно што е врховный Воѣа едне войске у великому. Онѣ се има поуздавати у самога себе, и рачунати на властиту свою способность, на здраву разсудность, на отважность, на присобность, на тактѣ, и найпосле на среѣу. И далеко одѣ непріятеля онѣ неѣе безпосленѣ стояти, да бы се нѣгови люди привикавали на радню и послушность; ерѣ четничка война чрезѣ честе нападе чини се дѣлательномѣ, те и непріятель неѣе закаснити да се у дѣло упусти. Али осмотреность нема се претворити у боязливость. Ведете и патруле нису довольне, треба се сакривати, добывати сигурны извѣстія о непріятелю, често мѣняти станиште, ноѣу путовати, быти свагда приправанѣ на свакій случай. Зато Воѣа има често размишляти шта бы радю када бы му се у онай часѣ показао непріятель съ преда, отрагу, съ десна или съ лѣва. За ту сврху чета када путув вала да има свою предню, стражню и побочну стражу, кое да одма яве како се гдѣ непріятель покаже. Додри краіочерти (ландкарте) могу много помоѣи и при бираню станова, и при управляню маршова.

Када чета има поѣи на велику експедицію, вала извидити е ли са свимѣ на путованѣ приуготовљена: то естѣ: има ли товаре и оружія у доброму станю, храну на нѣколико дана, конѣ подковане, и коньску храну найманѣ за еданѣ данѣ.

У путу чете немаю се удалявати едне одѣ други, во укушно иѣи; немаю за собомѣ оставляти никаквы кола; а при тому, кришомѣ ѣе путовати, како бы могле изѣ нечада нападсти на непріятеля, или увѣривши се да е веѣа нѣгова сила, лакше одступити. Пѣхота мора быти научена на лакѣ и брзѣ каракѣ. Ако се иде далеко бой заврши, и зна се за дѣло да нигдѣ на близу неѣма непріятеля, чете мо-

гу се превести на колима; тимъ начиномъ прећиће шесть или осамъ миля за одну ноћъ, и пасти ће зоромъ на непријателу, кои се таквomu походу ни на-
дао нѣ. Наравъ четничке войне вѣтъ та: *да те ниг-
дѣ непријателъ не нападне, него да ты нападашъ свудъ;
а оставляюћи свагда отворенъ путъ одступу, сабрати
се и нападати на она мѣста гдѣ в побѣда лакша.* —
Треба да четници на себи носе неке извѣстне зна-
кове по којима да се могу изъ далека познати, као
што то постои међу Козацима. — Када в одной
чети назначена нѣна цѣль дѣлованя, она мора има-
ти ту цѣль свагда предъ очима, а не упуштати се
у друга дѣла коя бы юй се могла приказати. — Са-
мо за кратко време дозвољно в съ еднога просто-
ра прећи на другій; то вѣтъ: оставити околице по-
знате а прећи на друге цѣлой чети непознате.
Еднако при нападима кои се предузимлю доволь-
номъ силомъ и несумњомъ о побѣди, не валя да
чета нѣшице иде на предѣле равне и голе гдѣ
бы ю непријателъ имаюћій доста коняника и топова ла-
ко разбію, ерѣ чете нѣ су научене сасвимъ уредно
битисе. На концу тайность у дѣланю четника исто
в тако потребна као и у свимъ военимъ операціяма.

Мѣстани за време рата закопаће свое жито по
полю и шуми, на више мѣста по мало; а када се
приближи непријателъ нека утеку съ коньима и съ
марвомъ на неприступиме предѣле. Што се немо-
же сакрити найболѣ в спалити, а явити непријате-
лю да в спалѣно одѣ чета. — У таковой войны
све што в у држави людій за ратъ способны сви
мораю быти готови да поцуняваю чете, чій люди
у бою гину.

9

О САЧИНѢНО ЧЕТА ПАРТИЗАНСКИ.

Нѣшичка чета поставля се у два реда, и дѣ-
ли се на три плутона, а свакій плутонъ на три од-

сѣка. Офицери предводе плутоне, а одсѣке под-
офицери. Иста правила коя служе за стрѣлце (ти-
ралѣре) служе и за нѣи. Нападаюѣа чета изашилѣ
два плутона напредѣ, а одѣ свакога плутона раз-
тркаю се два одсѣка, чѣи люди развѣю се све двои-
ца по двоица, єдни одѣ другѣи осамѣ корака дале-
ко; ово одстоянѣ може се ипакѣ увеличати или
умалити по околностима. Тако разтркани узаямно
се прѣпомажу и подбочую. Обоица не стрѣлаю на
єданпутѣ; првѣи само онда избаци када є другѣи
вѣѣ набѣю. Ако се напредѣ ступа, онаѣ кои є из-
бацио остає на мѣсту и пуни, а другѣи иде напредѣ,
и бира себи мѣсто гдѣ се може колико толико за-
штитити. Напротѣвѣ у одступаню, онаѣ кои є из-
бацио, набѣяюѣи одступа, пакѣ стає на обрану дру-
гога кои є напредѣ остао. Преко бытке ако че-
тѣникѣ нейма никакѣе заштите на мѣсту гдѣ є, то
може поѣи мало натрагѣ, гдѣ зна да заштита по-
стои, пакѣ ту набивши пушку, вратити се на свое
мѣсто, и избацити ю. У свакому случаю ватра мо-
ра бити лагана али сигурна; ко годѣ пуца мора ци-
ляти и погодити; єрѣ тимѣ прво, войска непрѣатель-
ска страшно се умалява, а друго, штеди се и мунициѣа,
коя є у такѣима положеняма тако скупощѣнна као
животѣ. — Гаѣаюѣи изѣ обичнога карабина на сто
корака, треба цилати у трбухѣ, на двеста у прси, а
на триста у чело. — Треѣи одсѣци поступаю сто
корака далеко за разтрканима, и подпомажу, гдѣ
треба, ватру на линѣи цѣлога плутона. Треѣиѣи плу-
тонѣ корача напредѣ юшѣтѣ далѣ иза леѣа разтрка-
ны како карабинѣ небѣ мого до нѣга добацати; онѣ
стужи, као што є то горе вѣѣ казано, или да ко-
начо надѣлада однорѣ непрѣателя на какѣой рѣши-
телной точки, или пакѣ да заштити одступѣ. —
Валя одступати безѣ хитности и хладнокрѣвно, обра-
ѣаюѣи се често натрагѣ и пуцаюѣи. Када є сила
одступати, разтркани четѣници одступаюѣи сабираю-

се найпре по четири, далѣ по осамъ, докле се савдине са цѣломъ резервомъ. Ако се чета привуче неопажена къ неприятелю, не треба тада да се плутоини разтркаю, но тѣсно скопчани да нападу бодиломъ (баіонетомъ) на неприятеля. Будући да е то најсређниј случај, тако ће се у великој тишини и приближити, и нападъ разположити. Оддѣлъ коняничкій къ чети придруженный или стои на коему крилу, или кодъ резервнога плутона.

Заповѣсти даю се трубљомъ или свиркомъ. Петъ ѿмъ е знакова; знакъ за разтрканѣ, за нападанѣ съ преда, за повлаченѣ на десно или лѣво, за сабранѣ и одступанѣ. У Шпаній ти знакови даю се звономъ. Одма у почетку како се у држави уреде чете, треба завести те знакове, кои да се лако едни одъ други разликую, и одъ свакога четника добро познаю.

Чете коняничке поређую се као и пѣшачке у два реда, и дѣле се на три плутона. Све што е горе казано о дѣланю пѣшачки четника, и на коняничке протеже се. При нападаню мораю се придржавати правила служећи за лаку коньщцу. Сбогъ тога нападаюћа рота мало или управъ нимало не треба да се упусти у фланкиранѣ; она мора употребљавати при нападаню два плутона, а трећій као резерва ићиће за овима, касаюћи у поредку, да одбрани сабранѣ двою првѣй плутона, ако бы ови были одбачени, или да ѿ одбрани одъ побочнога напада кои бы неприятель покушао. Дакле увѣкъ се треба старати да се неприятелю у ребра удари, а чувати се да онъ не бы ударіо у наша. То е врло важно правило да коняници никада нечекаю на мѣсту неприятеля кои на нѣи напада, него да му пођу на сутреть. Нападаюћи плутови, еданъ одъ другога удалѣни су нѣколико корака, и съ почетка иду касаюћи; на триста корака одъ неприятеля по-

чну галопирати, а на сто потрче на савъ махъ, стараюћи се да што више остану у поредку, и међу собомъ стиснути. Нападанъ єднимъ редомъ може се само као изузетакъ правила употребити онда када се зватному odporу ніє никако надати. Када гони неприятеля єданъ плутоњ а найвише половина одѣла, треба да є разтркана; међутимъ друга касаюћи или галопомъ не великимъ и у поредку за нѣма поступа. При тому треба добро пазити да се небы наншло на бусію неприятельску. Те бусіє могу се врло добро правити у шуми са коняницима као и съ пѣхотомъ; а увѣкъ и у равницама нађе се мѣста гдѣ бы се сакрило сто илч више коняника. Свагда пре напада валя добро познати положенъ мѣста и неприятеля. Сви покрети имаю се чинити спокойно и тихо; у исто доба добро изтолковати валя заповѣдницима плутона шта їмъ треба радити, и мѣсто їмъ одступа означити. Ово мора быти обезбѣжено одъ пѣхоте коняничке, помѣстивши исту на првый мостъ кои се ту нађе, или на улазакъ єднога села, єдне шуме. Оддѣлъ тако поставлѣнъ у єдному селу мора приуготовлявати бранике (барикаде) на улазку истога; а зато є найболѣ поставити предъ плотъ, коимъ є село ограђено, съ єдне и съ друге стране пута, нѣколико кола, коя се на друмъ наведу одма како прође наша кѣньца. А оддѣлъ кои чува улазакъ на єдному мосту, мора се приправити да га сруши. На ту сврху найболѣ є обложити га многомъ сламомъ, како бы га спалию; али када бы неприятель тако узастопице наше слѣдію, да бы одма за нѣма имао на мостъ ступити, и запаленъ истога предупредити, тада га треба запалити изъ пушака; или посути до сламе нѣколико праха, а до нѣга оставити упалѣнъ фитиль, како бы за мало часа ватра букнула. Ако на близу нѣма другїи прелазишта, коима бы неприятель мого проћи, добро є окромъ тога, ако се има вре-

мена, изкопати иза моста, съ едне и съ друге стране пута, не уздужъ истога но попреко, то естъ, уздужъ воде преко кое мостъ е стояо, едну яругу, избацивши землю напредъ. Пѣхота изъ те яруге, гдѣ стои као ушанчена, стрѣля, те нѣна обрана може дуго траяти, и много шкодити неприятелю, ако бы овай хтѣо на сву силу напредъ проћи; ерѣ тежко е и знатномъ артилѣріомъ потѣрати пѣхоту изъ такве яруге, када е иста тако поставлѣна да іой артилѣрія неможе никако у бокове бити. Када се напада обноѣ, може се та коняничка пѣхота и на само нападанѣ употребити. Треба се придржавати своіо овы правила и онда када се на веће експедиціе узимлѣ две или више чета конянички. Коняничка одѣленя не валя никада да дуго стоє на едному мѣсту; но болѣ е да се налазе, што се каже, свудъ и нигдѣ; то естъ: да ій се свудъ неприятель бои, али нигдѣ да ій неможе стигнути ни надбити. — Люди трудомъ утврѣени постаю добри воиници; пловенѣ преко рѣка, маршови десетъ миля дугачки немаю бити нѣма необичне ствари. Пѣшачки одѣли већомъ су страномъ одъ мѣстны жителя сочинѣни, ерѣ у разнимъ потребама околице іймъ даю прибѣжиште; гдѣ коняници напротивъ брзимъ само покретима могу се често спасити, оставляюћи за кои часъ свое обичне околице, а на друге прелазећи. Сотини и више коня нейма никада бити тежко издржавати се; када немогу иначе добыти фуража, а они іду на фураженѣ исто као уредна коняница, оставляюћи на едному мѣсту резерву, до кое се скупляю фуражери у случаю када бы се неприятель показао.

10.

О БОЛНИЦАМА.

У обичнимъ ратовима болнице прогутаю найманѣ два пута толико людій колико ій умори оружіє неприятельско. У рату народному ранѣни или поболѣни воиници имаю се примити у свакій домъ

као синови дома; тимъ болнице остављене за тежко ранѣне или тежкомъ болести свладане люде быће болъ обдржаване, и у њима поморностъ мања; гдѣ напротивъ непријатељ будући приморанъ поставити болнице на мѣста посадомъ бранѣња, ове ће бити препуне. При тому неспокойность духа силно дѣйствујућа на ослабљене люде тако у часовима превоза болесника, као и у болницама, кое е могуће често заплашивати, много приноси повекшано непријатељскога губитка.

Што се тиче чета, будући да ће се те састояти изъ людій принадлежећи, тако рећи, одной общини, не треба опоминяти Вођу, да е една одъ главны нѣговы дужностій бринути се о ранѣницима. Вође ће највећма пазити да ти ранѣници небы запали непријатељима у руке, и да њмъ се свака лѣкарска помоћъ пода. Али ће се пре свега постарати да нађу за њи обезбѣђено склониште, па ако се таковы неужможе наћи, одабраће баремъ мѣста заклонѣна, гдѣ ће њи мѣстани сакрити за време њинога болованя.

Ови кратки основи о четничкой войны необузимлю све случаеве у којима се чете могу наћи; но да су и обширнѣи не бы њи еднако могли све обузети. Као што свака теорія о вођеномъ рата, тако и ова може служити као предметъ мишлѣња и разматраня чрезъ кое добіе се навика и умо-опружность, те се до тога може доћи да уразнимъ потребама човѣкъ самъ по себи сѣћа се шта да ради. Треба највећма мыслити о најнезгоднѣимъ положеняма, те право понятіе добыти о оному што треба радити у истима.

Тимъ начиномъ смѣлость произлазећа изъ увѣреня и разума, быће одъ овы вођена; и тако свршетакъ, кои бы быо мого причинити пропасть, произвестиће побѣду и славу.